

Janulaitis Augustinas

*II vyriausybės Užsienio reikalų ministerijos valdytojas
(1918 12 26–1919 01 17)*

Gimė 1878 03 31 Malavėnų k., Šiaulių apskr. (šalia Ginkūnų ežero). Kilęs iš neturtingų ūkininkų Mato Janulaičio (1823–1883) ir Agotos Petkevičiūtės-Janulaitienės (1843–1908) šeimos (daugiavaikėje trylikos vaikų šeimoje A. Janulaitis buvo jauniausias sūnus). Užaugo devyni vaikai: Ona (1863–1943)

liko pagalbinke motinos ūkyje; Kalikstas (1865–1943/4?), ūkininkas; Juozas (1868–1940), kunigas; Petras (1870–1945), ūkininkas; Pranas (Pranciškus 1874–1952), kunigas, už politines pažiūras tremtas caro valdžios. II p. k. metais sovietų valdžios nukankintas Vladimiro kalėjime, kur kalėjo kartu su arkivyskupu Mečislovu Reiniu ir vyskupu Teofiliumi Matulioniu); Jurgis (1876–1955), ūkininkas (dukra Daneta Janulaitytė-Railienė (1910–2010) ištėkėjo už Bronio Railos (1909–1997)); Julija Janulaitytė-Biliūnienė-Matjošaitienė (1880–1978), stomatologė (rašytojo Jono Biliūno, vėliau pedagogo Stasio Matjošaičio-Esmaičio žmona, jų dukra – Meilė Matjošaitytė-Lukšienė (1913–2009), aktyvi Lietuvos Atgimimo veikėja, švietimo

reformatore) ir Veronika Janulaitytė-Alseikienė (1883–1971), pirmoji lietuvaite akių gydytoja (gydytojo Danieliaus Alseikos žmona, jų dukra Marija Alseikaitė-Gimbutienė (1921–1994), pasaulinio garso mokslininkė). Taigi A. Janulaičio dukterėčios Daneta Railienė, Marija Gimbutienė ir Meilė Lukšienė buvo pusseserės. A. Janulaitis lietuvis, katalikas. Vedęs, žmona Elena Jurašaitytė-Janulaitienė (1893 02 20-?), dailininkė, Vilniaus fotografo Aleksandro Jurašaičio dukra. E. Jurašaitytės-Janulaitienės sesuo Aleksandra Jurašaitytė-Vailokaitienė (1895–1957) buvo Nepriklausomybės Akto signataro Jono Vailokaičio (1886–1944) žmona. A. Janulaitis su žmona E. Janulaitiene turėjo sūnų Kęstutį (g. 1934 07 17). A. Janulaitis mirė 1950 05 22 Kaune. Palaidotas Petrašiūnų kapinėse Kaune.

1886–1883 m. mokėsi Šiaulių g-joje, bet už draudžiamos spaudos laikymą ir pogrindinę veiklą pašalintas iš g-jos. 1894 03 03 už tautinę veiklą A. Janulaičiui paskirta nevieša carinės policijos priežiūra. 1896 m. baigė Rygos Mikalojaus g-ją. 1896–1900 m. studijavo teisę Maskvos u-te, iš jo du kartus buvo pašalintas. Čia platino spaudą tarp studentų lietuvių. Parvykęs atostogų, Šiauliuose būrė apie save jaunimą, platino draudžiamą spaudą Šiauliuose ir aplinkinėse gyvenvietėse. Rengė gegužines, į kurias dažnai atvykdavo P. Višinskis, P. Avižonis, J. Biliūnas ir kt. 1896–1901 m. bendradarbiavo varpininkų leidiniuose „Ūkininkas“ ir „Varpas“ (Žmogaus ir A. Juodvalkio slapyvardžiais), nuo 1898 m. – „Vienybėje lietuvininkų“ ir kt. Prisidėjo

prie atsišaukimų platinimo, peticijų caro vyriausybei rašymo. 1899 m. už dalyvavimą studentų riaušėse Maskvoje pašalintas iš u-to.

1899 08 08 dalyvavo pirmajame lietuviškame spektaklyje „Amerika pirtyje“ Palangoje, suvaidino Antano vaidmenį. Tą patį vaidmenį 1900 01 16 atliko ir Liepojoje. Jau tada žandarų buvo atidžiai sekamas, kratomi jo namai. Amžininkai pažymi, kad buvo nepaprastai energingas ir aktyvus. Atsiminiuose G. Petkevičaitė-Bitė analizuoja bendražygio ūmų charakterį: „Janulaičiui ne be priežasties buvo prikišama, kad jis greta savo narsumo be galo buvo neatsargus. Aišku, jog kalčiausias tame buvo jo neapsakomai gyvas ir judrus būdas, kuris, deja, teko jam paskum – metų metais – kalėjime aušinti.“

1900 m. prasidėjus bendražygio L. Vaineikio bylai, vėl kratytas A. Janulaičio butas. Policija surado vieną anticarinę brošiūrą ir lietuviškų knygų, matyt, skirtų platinti, sąrašą. Buvo suimtas ir 1900–1901 m. daugiau kaip 6,5 mėn. jam taikytas kardomasis areštas Liepojoje ir Aizputėje (Latvija). 1901 m. už 300 rb. užstatą iš kalėjimo išleistas laukė teismo sprendimo. Sužinojęs, kad caro 1902 11 27 paliepimu 3 metams tremiamas į Rytų Sibirą, 1902 m. pabėgo į Prūsiją. Kurį laiką pagyvenęs Prūsijoje, persikėlė į Škotiją (Didžioji Britanija).

1903–1905 m. apsigyveno Šveicarijoje ir tęsė teisės studijas Berno u-te. Redagavo M. Jankaus leidžiamus socialdemokratų spaudinius. 1906 m. su padirbtu pasu mėgino grįžti į Lietuvą, bet prie sienos pagautas ir Vilniaus apygardos teismo nuteistas 10 mėn. kalėjimo už lietuviškos literatūros gabenimą. Kalintas Vilniaus Lukiškių kalėjime. Atlikęs bausmę, jau tikrąja pavarde grįžo į Maskvą tęsti studijų. 1907 m. baigė Maskvos u-to Teisės f-tą. Vilniuje vertėsi advokato praktika (nuo 1912 m. – prisiekęs advokatas).

I p. k. metais gyveno Vilniuje ir buvo vokiečių okupacinės valdžios įkalin-tas Vokės koncentracijos stovykloje (kitur rašoma, jog 1916–1917 m. vokiečių inter-nuotas Čersko karo belaisvių stovykloje). 1918 m. dirbo „Darbo balso“ redakcijoje.

1901–1923 m. – LSDP narys, buvo renkamas CK nariu (slapyvardis J. Lizdeika). Pirmasis į lietuvių kalbą išvertė K. Markso ir F. Engelso „Komunistų parti-jos manifestą“ (išleido Martynas Jankus). 1921 m. spaudoje nevengė kritikuoti partijos bendražygių, pavyzdžiui, minėtinas jo straipsnis „L. S.-D. Partija ant kryžkelio“. 1922 m. iš partijos pasitraukė ir visas jėgas skyrė istorijos mokslui.

1918 m. pabaigoje Ministrui Pirmininkui ir užsienio reikalų ministrui A. Voldemarui išvykus ieškoti Lietuvai paramos kovai su besiveržiančia į jos teritoriją Sovietų Rusijos kariuomene bei vadovauti Lietuvos delegacijai Par-yžiuje, A. Janulaitis kurį laiką ėjo Užsienio reikalų ministerijos valdytojo, kuris faktiškai tuo metu atliko ministro pareigas (tikrasis užsienio reikalų ministras liko A. Voldemaras). Kaip nurodė „Laikinosios vyriausybės žinios“, 1918 12 26 su-sidarė naujas koalicijos pagrindais sudarytas M. Sleževičiaus vadovaujamas Ministrų kabinetas, į kurį ėjo ir trys socialdemokratai: M. Biržiška, A. Janulaitis ir J. Paknys. URM valdytojas vyriausybėje dirbo neilgai ir, į Lietuvos teritoriją besiveržiant Raudonajai armijai, A. Janulaitis pasirašė Lietuvos vyriausybės

notą Rusijos Tarybų Respublikos vyriausybei. Dokumente išreikštas Lietuvos vyriausybės protestas prieš Sovietų Rusijos ginkluotų būrių veržimąsi į Lietuvą: „skverbiasi šalies gilumon, traukdami Lietuvos sostinės – Vilniaus linkui.“ Pareikalauta, kad Sovietų Rusijos vyriausybė atšauktų ir išvestų iš Lietuvos teritorijos savo ginkluotus būrius. To nepadarius, kaip pažymėta notoje, „Lietuvos Vyriausybė bus priversta padaryti tinkamų žingsnių Lietuvos Valstybės žemių neliečiamybei ir jos piliečių liuosybei apsaugoti.“ Į notą nebuvo atsižvelgta. Raudonoji armija toliau vykdė puolimą, siekdama Lietuvą okupuoti. 1919 m. pradžioje bolševikų kariuomenei įsiveržus į Vilnių, šiame mieste Lietuvos užsienio reikalų ministro pareigas vykdė M. Biržiška, paliktas Vyriausybės, kurios nariai persikėlė į Kauną. Nors nėra aiški A. Janulaičio pasitraukimo iš Vyriausybės data, greičiausiai ją reiktų laikyti 1919 01 17. M. Römeris dienoraštyje rašė, kad Vilniuje bolševikų valdžia (V. Mickevičiaus-Kapsuko vyriausybės) areštavo M. Biržišką ir A. Janulaitį. Į Kauną išsikėlusioje Vyriausybėje užsienio reikalų ministro pareigas ėjo Ministras Pirmininkas M. Sleževičius, nes A. Janulaitis greitai perėjo dirbti teisininko darbo į Vyriausiąjį Tribunalą.

Nuo 1919 m. iki 1950 m. su trumpa pertrauka gyveno Kaune. 1919–1925 m. buvo Vyriausiojo Tribunolo teisėjas, 1924 m. pirmininkas, vėliau dirbo advokatu. 1920–1922 m. dėstė Lietuvos teisės istoriją Aukštuosiuose kursuose. Įsikūrus LU, buvo Teisių f-to Lietuvos teisės istorijos katedros vedėjas, nuo 1924 m. – ordinarinis profesorius, mokslo darbų redaktorius. 1932 m. jam suteiktas teisės mokslų daktaro laipsnis. Nuo 1935 m. – Teisių fakulteto dekanas, taip pat lektoriavo Aukštuosiuose karininkų kursuose, nuo 1936 m. – Dotnuvos žemės ūkio akademijoje, nuo 1939 m. – VU.

Parašė daug istorijos tiriamųjų darbų. Svarbiausi A. Janulaičio istoriniai veikalai: „Simonas Daukantas“ (1913), „1863–1864 m. sukilimas Lietuvoje“ (1921), „Žydai Lietuvoje“ (1923), „Užnemunė po Prūsais“ (1928), „Baudžiamos Lietuvoje panaikinimo sumanymai“ (1929), „Napoleono teisynas“ (1930), „Lietuvos bajorai ir jų seimeliai XIX amžiuje (1795–1863)“ (1936) ir kt. (iš viso apie 665 darbus). Parengė spaudai Jono Biliūno raštus, vertė H. Ibseno dramas, H. Heinės prozos kūrinius, F. Dostojevskio knygas. A. Janulaitis – 1922–1925 m. Valstybinės archeologijos k-jos pirmininkas. Redagavo Istorijos d-jos organą „Praeitis“ (1 t. išėjo 1930 m., 2 t. – 1933 m.). 1924–1939 m. redagavo VDU „Teisės fakulteto darbus“ (10 tomų). A. Janulaitis buvo istorinio archyvo kūrimo iniciatorius; sukaupė vertingą asmeninę biblioteką, kurios didelė dalis saugoma Kauno apskrities viešojoje bibliotekoje.

Janulaičių šeima gyveno Kaune. Čia tarpukariu buvo inteligentijos elito susibūrimo vieta. Į vadinamąsias penktos valandos arbatėles pas Janulaičius atvykdavo Kauno bankininkas J. Vailokaitis, vedęs A. Janulaičio žmonos seserį Aleksandrą, Prano Mašiotio duktė literatė Marija Mašiotaitė-Urbšienė su vyru užsienio reikalų ministru Juozu Urbšiu, istorikas ir diplomatas Petras Klimas, VDU rektorius, profesorius Mykolas Römeris ir kiti. Janulaičių namuo-

se besilankančių žmonių sambūrį publicistas Bronys Raila, beje, vedęs Jurgio Janulaičio dukrą Danetą, vadino „Janulaičių klubu“.

SSRS okupacijos pradžioje 1940 07 06 A. Janulaitis pasirašė Kauno intelektualų pareiškimą, jog remia Lietuvos liaudies darbo s-gos, vadinamojo komunistų ir nepartinių bloko, rinkiminę programą Liaudies seimui.

1925 m. teisininkas A. Janulaitis, anksčiau daug metų praleidęs Rusijoje, išleido atskirą knygą: „Lietuva ir dabartinė Rusija“. Autorius atskleidė imperialistinę sovietų politiką, kuria Lietuva negali pasitikėti. Dar prieš metus, 1924 03 14 skaitydamas paskaitą „Apie santykius su Rusija“, konstatavo: „Komunistų metodai nė kiek negeresni, kaip ir caro. Veidmainiavimas, melavimas, papirkimas – bolševikų politikos priemonės.“ Kaip nurodo istorikas Valdas Selenis, dėl šios knygelės, 1940 m. SSRS okupavus Lietuvą, A. Janulaitis buvo atleistas iš darbo u-te.

1945 m. buvo VU Istorijos ir filologijos f-to dekanas, vėliau LSSR Mokslų akademijos tikrasis narys. 1945 m. LSSR vyriausybės prašymu Valstybės saugumo liaudies komisariatas dėmesingai tikrino A. Janulaičio ir Igno Jonyno biografijas. „Kompromituojančios medžiagos“ buvo surasta apie A. Janulaitį. Garbų istoriką buvo ruošiamasi suimti ir tik paaiškėjus, jog jis nepagydomai serga, šių kėslų atsisakyta. Mirė sulaukęs 72 metų.

Augustino Janulaičio gyvenimo aprašymas, LCVA, f. 391, ap. 4, b. 763; B. St., „Apie santykius su Rusija (Prof. Janulaičio paskaita)“, *Lietuvos žinios*, 1924, nr. 65. p. 1; Janulaitis A., *Lietuva ir dabartinė Rusija*, Kaunas, 1925; Janulaitis A., „Ten, kur senos Lietuvos atgarsis sužadino ir naujos Lietuvos viltį įžiebė (iš Šiaulių atsiminimų)“, *Lietuvos aidas*, 1933 12 02, p.10; Kelmūtis S., „Ar tiek blogai vyksta L. S. D. partijai: (dėl dr. Janulaičio straipsnio)“, *Socialdemokratas*, 1921 06 02, nr. 22, p. 2–3; LVŽ, Vilnius, 1918–1919; Römeris M., *Dienoraštis: 1918 m. birželio 13-oji–1919 m. birželio 20-oji*, Vilnius, 2007, p. 263.

Andriulis V., *Augustinas Janulaitis (1878–1950). Biobibliografija*, Vilnius, 1972; *Ištakos: Janulaičiai*, <http://www.mab.lt/M.Luksiene/janulaiciai.html> [žr. 2016 03 11]; <http://www.geni.com/people/Augustinas-Janulaitis/6000000029579263548> [žr. 2016 03 11]; *Pranciškus Janulaitis*, <http://www.anykstenai.lt/asmenys/asm.php?id=1062> [žr. 2016 03 11]; Gaigalaitė A., „Pratarmė“, *Lietuvos užsienio reikalų ministrai 1918–1940*, Kaunas, 1999, p. 7–8; Raila B., „Janulaičių klubas: esė“, *Varpai*, 1994, nr. 8, p. 78–87; Selenis V., „Janulaitis Augustinas“, *Lietuvos istorikų bendrija 1918–1944 metais: kolektyvinės biografijos tyrimas*, Vilnius, 2007, p. 142–143; Selenis V., „Nepriklausomos Lietuvos (1918–1940 m.) istorikų ideologinės pažiūros“, *Logos*, 2018, nr. 57, p. 216–219; Sinušienė L., „Karštakošis „Amerikos pirtyje“ aktorius A. Janulaitis kantriai tvėrė kalėjimo kančias“, *Vakarinė Palanga*, 2014 01 29-02 01, nr. 7, p. 9; Šniukas D., „Žurnalisto šeima amžiams sugrįžo į jaunystės Kauną. 1. Jų kelio pradžia ir pabaiga...“, <http://www.kaunojournalistai.lt/33551/> [žr. 2016 03 13]; Švedas A., *Matricos nelaisvėje: Sovietmečio lietuvių istoriografija (1944–1985)*, Vilnius, 2009, p. 66, 81–82, 240–241 ir kt.; Truska L., „Kolaboravimo ypatumai pirmuoju sovietmečiu“, *Genocidas ir rezistencija*, 2001, nr. 1(9), p. 80.

Algis Bitautas, Mindaugas Tamošaitis